

De mythe van Orfeus

Goden waren in alle opzichten beter dan mensen.

Als een mens boven andere mensen uitstak dan stamde hij of zij beslist van een god of van een godin af.

Orfeus was dan wel de zoon van een Thrakische koning, maar zijn moeder moest op zijn minst een Muze geweest zijn, een van de negen dochters van Zeus en Herinnering. Als hij speelde gingen zelfs stenen bewegen. Ze vormden al dansend kringen, waarin ze nog steeds zijn te vinden. Stokoude bomen wrikten hun wortels los uit de zware aarde en volgden wiegend zijn muziek met het vreemde, meeslepende ritme. Beken en rivieren verlieten hun bedding en stroomden Orfeus achterna. De bergleeuwen lieten hun prooi los, en het hertje of geitje dat net nog weg wilde vluchten bleef staan luisteren naast het roofdier. De stormwind ging liggen, bossen zwegen, de zee werd glad als Orfeus maar speelde.

Zelfs het dodelijk zoete zingen van de sirenen
hoog op hun rots vol armzalige resten van schepen en zeelui
kon hij door nog zoeter te zingen onschadelijk maken
toen hij met het beroemde schip de Argo op reis was.
Orfeus redde de Argonauten, de roemruchte helden,
niet door kracht maar door kunst. Hij suste stuivende golven,
loeiende stormen, gevaarlijke stromingen, vechtende mannen
met zijn lier, het instrument van de grote Apollon,
dat hij volgens zeggen een achtste en negende snaar gaf.
Orfeus was al beroemd door zijn weergaloze muziek, maar
nog beroemder werd hij door zijn tragische liefde,
die begon als een sprookje: hij speelde tijdens een dansfeest
en daar zag hij een meisje dat danste zoals hij speelde,
of haar dans zijn muziek werd en zijn muziek haar beweging
in een volmaakte harmonie. Hij bleef naar haar kijken.
Van het eerste moment besepte hij dat hij haar liefhad.
Dat ze mooi was als Artemis kon iedereen wel vertellen,
dat ze lief en trouw was vertelden haar beste vriendinnen,
dat ze een scherp verstand had vertelden haar broers en haar vader,

dat ze een huis kon besturen vertelden haar moeder en zusters, maar de enige die haar werkelijk kende was Orfeus.

Liefde mag dan blind zijn voor alles wat anderen wel zien, liefde heeft zicht op het diepste wezen van de geliefde.

Orfeus kende Eurydike voordat hij wist hoe ze heette, waar ze was geboren, wie haar voorouders waren,

ja, het leek of hij altijd voor haar alleen had gezongen, of hij haar overal had gezocht en nu had gevonden.

Nooit was zijn lied zo zoet als toen hij dit meisje zag dansen.

Afrodite hoorde Orfeus zingen van liefde.

Dadelijk kwam ze naar Thrakië, mengde zich tussen de meisjes, greep de hand van Eurydike en deed zelf aan de dans mee.

Als Eurydike al was betoverd door de muziek, dan

werd zij nu, door de aanraking van Afrodite, betoverd

door de zanger zelf. Ze moest maar steeds naar hem kijken,

wilde hem in haar ogen houden, wilde van hem zijn.

Liefde tussen gelijken is het grootste geluk en

wie die liefde verliest zal het grootste verdriet leren kennen.

Orfeus vond Eurydike en hij moest haar verliezen

op hun trouwdag. De tekens waren meteen al ongunstig,
want de huwelijksfakkels walmden en wilden niet branden.
Bij het dansen trapte de jonge bruid op een gifslang,
die haar in haar hiel beet. Ze viel en het leven verliet haar.
Orfeus kon het niet aanvaarden, kon het niet geloven.
Voor de muziek van hun liefde beginnen kon, sprongen de snaren,
en het lied bleef ongespeeld. Hij wilde niet leven
zonder Eurydike, zonder Eurydike wou hij niet leven.
Als zijn vrienden zeiden dat de tijd hem zou helpen,
dat het leven doorging, dat hij zijn rouw moest vergeten,
dat hij later misschien een andere vrouw zou beminnen,
zoons en dochters zou krijgen met het talent van hun vader,
was hij alleen maar verbaasd dat iemand zoiets kon denken,
zoiets durfde te zeggen. Hij keerde zijn vrienden de rug toe.
In de slapeloze nachten lag hij te denken:
'Waar is ze nu? En waarin is dood zo anders dan leven?
Is er in het huis van Hades geen liefde te vinden?
Dat is ondenkbaar. Zelfs de dood kan mijn liefde niet doven.
Hades heeft ook een vrouw, de liefvallige Persefoneia,

die hij uit liefde geschaakt heeft. Zij is bij hem gebleven ondanks de tranen en smeekbeden van haar wanhopige moeder. Zoveel liefde voelde zij voor de sombere Haides.

Zouden die twee dan geen begrip hebben voor mijn ellende? Ik ga naar het huis van de dood om mijn zaak te bepleiten!' En hij ging. Hij daalde langs muffe, beschimmelde paden dieper en dieper af in de aarde, een weg die de mensen niet uit vrije wil gaan, kwam door het ijzige duister tot bij de kusten waar bloemknoppen afvallen voordat ze bloeien. Daar is het Schemerland en het Onland. Daar is het Nachtland. Daar is het punt waar elke reis eindigt: de poort van de Haides. Nergens is het water zo diep als daar waar het water levenden scheidt van doden. Want er stromen rivieren tussen de mensen en de schimmen: Rivier van de Jammer, Klaagrivier, Vergeetrivier, Rivier van de Vlammen, Haatrivier, of Styx, waar de eeuwige goden bij zweren als ze een eed willen afleggen. Daar komen schimmige doden bij de boot van Chairon, die voor de tocht laat betalen; wie geen munten heeft blijft achter om eeuwig te wachten.

Orfeus had alleen zijn lier meegenomen. Hij speelde en de wachtende schimmen vergaten het wachten, de veerman dacht niet meer aan zijn vaarloon. Orfeus mocht met de boot mee naar de grafleliewei en daar voegde hij zich bij de schimmen die zich naar het huis met de brede poorten bewogen waar de Hond zat. Kerberos liet de doden passeren, maar als er een terug wilde, schudde hij met zijn drie koppen. Of ze nu oud waren, of ze nu jong waren, binnen was binnen. Orfeus was doof en blind voor de ongelukkige doden. Hij zocht de schim van zijn liefste en de god van de Haides. Toen hij eindelijk voor de gouden troon was gekomen, in een zaal bezet met briljanten, rode robijnen, groene smaragden, blauwe saffieren en andere stenen die gewonnen worden uit de aardbodem, zag hij Haides en zijn vrouw, de lieftallige Persefoneia. Omdat woorden hem ontbraken zochten zijn vingers als vanzelf de snaren van de lier en hij speelde. Alles wat oren had stond stil en luisterde zwijgend. Goden, schimmen, monsters dachten aan licht en verlangen.

Tantalos taalde niet naar water, Sisyfos rustte op zijn steen, de Danaïden zetten hun kruik neer. Dood en zijn tweelingbroer Slaap, die samen wandelden bij de poorten van de valse en de waarachtige dromen, keerden terug en Kerberos spitste alle zes oren. Orfeus speelde. Haides keek naar Persefoneia, zij keek naar hem en ze legde haar handje zachtjes in zijn hand. Toen het lied uit was en alles zonder woorden gezegd was, alles van liefde, verdriet, verlies en verlangen, zei Haides: 'Orfeus, geen mens en geen god kan je grote talenten negeren. Niet je verdriet maar de schoonheid ervan weet ons hart te ontroeren, niet je verlangen, maar het liedje van je verlangen, niet je liefde maar de muziek die je liefde verwekte. Ook al mag de dood tussen mensen geen onderscheid maken, nu je dankzij je lier tot hier in de Haides kon komen – wat geen levend mens gepresteerd heeft, behalve Odysseus, slimste van alle mensen – wil ik je bede verhoren. Laat het je duidelijk zijn dat dit de enige keer is. Want de eerste wet van de Haides luidt: binnen is binnen.

Maar ik zal Eurydike achter je aan laten lopen.
Hermes zal haar leiden langs de duistere wegen
tot ze weer terug is boven de grond en daar zal ze
alles afleggen van de dood en weer leven als vroeger,
als je tenminste tijdens de tocht naar boven niet omkijkt.
Kijk je wél om, dan is ze voor mij. Hoe bezorgd je ook zijn mag,
kijk niet om, maar wacht geduldig tot ze je naam zegt.’
Kan men goden vertrouwen? Dat is de vraag. Ze vertrokken,
Orfeus voorop, ongeduldig, haast rennend. Hinderlijk langzaam
volgden Hermes en nog iemand anders. Was het zijn vrouw wel?
Waarom liep ze zo traag en aarzelend? Wilde ze blijven
onder de donkere aarde in het huis van de doden?
Kon haar grote liefde voor hem met haar dood zijn gestorven?
Was ze alles van hem vergeten? Zijn kussen, zijn woorden?
Zijn muziek alleen voor haar? Zijn tedere liedjes?
In een doodse stilte liep hij verder, hij hoorde
niets meer achter zich, geen gerucht van stappen, geen zuchten.
En het bange verlangen om te kijken werd sterker.
Toch liep hij verder zonder te weten of zijn geliefde

volgde. Eindelijk zag hij in de verte een lichtpunt als een heldere ster, en hijgend kroop hij naar buiten uit de kille bergschacht, de zon verblindde zijn ogen en er was weer geluid, er zongen vogels, de wind ging ruisend door het gras en de struiken. Zijn ijskoude lichaam werd weer warm, geleidelijk zag hij vormen en kleuren. In zijn vertrouwde wereld leek wat hij net nog beleefd had meer een droom dan werkelijkheid. En de raad van Haides: 'Kijk niet om, maar wacht geduldig tot ze je naam zegt,' sloeg hij in de wind. Hij draaide zich om naar de uitgang, of uit angst, of uit ongeduld, of uit gebrek aan vertrouwen. Hermes stond al buiten, hij boog zich en strekte zijn hand uit naar Eurydike, die gehinderd door lijkkleed en windsels moeizaam, voetje voor voetje uit de aarde omhoogklom. Orfeus zag het schemeren van haar witte gewaad en bijna op hetzelfde moment klonk de uitroep van Hermes: 'Ach, hij heeft zich omgedraaid, zijn kans is verkeken.' Zonder een woord of gebaar gleeed de schim terug in het donker, dood als aarde, doof als steen voor het schreeuwen van Orfeus.

Hij probeerde haar in te halen, vloog naar de uitgang – maar hij vond geen uitgang; hij zocht met ogen en handen langs het massieve graniet. De berg was hermetisch gesloten. Wat hij toen en later ook deed, hij kwam niet meer binnen. Orfeus moest blijven leven tot het eind van zijn dagen, zonder liefde, alleen, heel lang en heel ongelukkig. Zijn muziek, die anderen troost gaf, kon hem niet helpen. Altijd klonk daar dezelfde kwellende vraag in door: waarom? Waarom keek je? Waarom, waarom heb je gekeken?...

